

<https://doi.org/10.21301/eap.v20i1.7>

Марко Стојановић

Етнографски музеј у Београду

marko.stojanovic@etnografskimuzej.rs

<https://orcid.org/0009-0004-0075-5021>

Музејски (етнографски) фолклор vs фолклор (етнолога) музеалаца

Апстракт: У високо идеологизованим друштвима, каквима је припадало српско у време социјалистичког уређења, свака врста делатности декларативно је проглашавана резултатом консензуалне слободне воље свесних учесника. Дискурзивно посматрано, етнографско музејско деловање такође је представљало својеврсну призму кроз коју су кустоси, стручњаци, као и руководство институција, давали тон и вредносне оквире читањима народне културе традиционалних заједница. Погледом уназад, данас се такав идеологизовани систем стручне тријаже, документовања, разматрања и потоњих репрезентовања у оквирима етнографске музејске делатности, може посматрати као својеврсни етнографски музејски фолклор. Такав музејски (етнографски) фолклор, настао је и одржаван у оквирима мале, али, у сваком случају ауторитативне, притом неформалне друштвене групе кустоса у систему заштите културних добара. Назначавање потребе за истраживањем, као и почетног, радног става о постојању таквог, условно названо, фолклорног деловања, могао би потом бити разматран у ширем пољу мотива, циљева и резултата какви су обележили процесе ретрадиционализације припадника бројних друштвених група у периоду позног социјализма, распада Југославије и данашње транзиције.

Кључне речи: етнографска музејска делатност, музејски етнографски фолклор, кустоси, социјалистичко друштвено уређење, транзиција

Увод

Музејска етнографија током социјализма неспорно је истраживачко поље етнолога/антрополога. Много тога је аргументовано о стандардизованом приступу, тзв. цвијећевштини: музејском представљању културе по моделу антропогеографског приступа релација природног и културног простора, привредних одлика становништва, етничког простора и др. На основу таквог приступа настали су генерацијама преношени концепти у научним и стручним репрезентацијама народне културе (Milenković 2008, 41–49, Gavrilović 2007, 66–68), те, последично, произашао и предметоцен-

трични етнографско-музеолошки модел вредновања репрезентативног, „лепог и старог“ (Gavrilović 2007, 66). Потребе, међутим, за другачијим приступом у односу на већ достигнуте резултате у оквирима те специјализоване делатности заштите етнографског материјала (Simić 2006, 305–318; Stojanović 2007, 157–170), а потом обиму и дometу музеализације и потоњих изложбених, као и других облика представљања традиционалних заједница, друга су страна „новчића“. Чињеница је, како је Етнографски музеј у Београду (у наставку ЕМ) не само законски опредељен у својство матичне институције за етнографски материјал на просторима Србије.¹ већ истовремено и на етичком, стручном и практичном плану, протеклих деценија декларисан као водећи музеј те специјализације.

Претпостављено поље етнографског музејског фолклора, препознатог у деловању ауторитативне, притом неформално структуриране друштвене групе кустоса у ЕМ, која се бави(ла) идеологизованим системом стручне тријаже, документовања, разматрања и потоњих репрезентовања у оквирима етнографске музејске делатности, укључује назнаке да је ЕМ био у дугодеценијском статусу извршне, матичне и, чак, матичне² институције за концептуализацију деловања етнологa музеалаца у Србији. Наративи и анегдоте, паралелне стручном и научном доприносу кустоса, постоје и до данас, како у самом музеју, тако и целокупној етнографској музејској заједници Србије. Повратком у наше, савремено доба антропологије, треба рећи и то како је други мотив за истраживање које следи овом уводу, оно о (могућем) другачијем читању доприноса кустоса у ЕМ, обликовано по читању монографије „Огледи из антропологије организације“ (Dražeta 2023). Аутор на самом почетку монографије говори о свом мотиву и усмерењу ка студенткињама и студентима антропологије, слушаоцима предмета Антропологија организације (Dražeta 2023, 6), а недуго потом на светлост дана износи историјат тог истраживачког домена и у време социјализма (Dražeta 2023, 21–27), што је из другог смера истог правца отворило простор за радни став о томе да је могуће, и потребно, разматрати ЕМ и из таквог истраживачког угла.³

¹ Према важећем Закону о музејској делатности, одређено у члану 44, ЕМ је матична музејска институција за за етнологију, културну антропологију и нематеријалну баштину. (<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-muzejskoj-delatnosti.html>)

² Током деценија социјализма и већ ноторних изложбених концептуализација „од Ноја до Авноја“ у комплексним музејима, етнографски концепти поставки су, може се рећи, унеколико били уједначени, као по матрици, у основи према цвијићевским принципима излагања у ЕМ.

³ Управо стога, треба назначити како је несумњиво да почетне поставке за мултинационалну компанију (о којој говори Дражета) у савременом окружењу и музејску институцију заштите током социјализма и транзиције не могу бити исте.

Став о томе како је својеврсни стручни модел рада у ЕМ током социјализма представљао, рекао бих, идеалтипски образац за тадашње музејске етнологе у Србији, основа је и за „студију случаја ЕМ“ на основу које се тема разматра и аргументују резултати овог истраживања. Укључивши у подстицаје за истраживање савремену антропологију организације (Dražeta 2023) и социјалистичку културу предузећа (Rihtman-Auguštin 1972) радна поставка била је и учачавање одређених паралела у понашању разноврсних професионалних група, у овом случају стручне заједнице у ЕМ током одређен(их)ог периода у његовом деловању. На тај начин је дистинктивно назначено како професијом условљено друштвено понашање може да говори и о некој врсти „погледа на свет“ (Antonijević 2023, 12) сразмерно малог броја од свих стручних учесника, у овом случају кустоса у систему заштите културног наслеђа. Професионалним потребама, интересима, сарадњом, циљевима и резултатима уједињена професионална група у ЕМ, у сваком случају може бити назначена као предмет истраживања о постојању музејског фолклора. Међу етнологима, данас етнологима/антрополозима који су запослени у музејском систему заштите културног наслеђа, препознају се индивидуални профили према етнографским/етнолошким доменима којима се баве,⁴ као и стручним, каријерним профилима и резултатима. Чињеница како припадници групе музеалаца који се баве етнографским наслеђем (надаље музеалаца етнографије, МЕ) у најмањем деле основно академско образовање, те потом музејско искуство стручњака и истраживачко поље наслеђа народне културе, отвара простор да и они могу бити означени као „... било кој(а)у груп(а)у људи који деле најмање један заједнички фактор“ (Dundes 1980, 6–7). Уколико МЕ институционално препознајемо као групу, она организовано делује на заштити и очувању етнографског културног наслеђа у оквиру одељења ЕМ које се

На другој страни, опет, несумњиво је и како су у оба случаја у питању групе људи професионално усмерене једна на другу. Још почетком седамдесетих година 20. века Дуња Рихтман-Аугуштин је препознала да “Култура подuzeћа је уобичајени, традиционални начин како се ствари у подuzeћу обављају који је својствен, у већој или мањој мјери, свим припадницима подuzeћа, и који чланови морају научити и барем дјеломично усвојити како би били примљени на посао. Култура у том смислу покрива велики сплет понашања: методе производње; радне способности и вјештине и техничко знање; ставове према дисциплини и казнама; обичаје и навике како се понашају руководиоци; циљеве подuzeћа; начин како подuzeће послује; методе награђивања; важност која се придаје појединим типовима; стварну улогу и утјецај самоуправљања и остале мање свјесне конвенције и табуе” (Rihtman-Auguštin 1972, 124).

⁴ У питању су свакако музејске збирке и истраживачка поља у оквиру којих се оне препознају, као, рецимо, култура привређивања, култура становања, култура одевања, обичајна култура, и друго.

баве носећом делатношћу,⁵ док се неинституционализовани, фолклорни простор међусобне размене и деловања препознаје у профилима, циљевима и резултатима индивидуалних и заједнички реализованих изложбених или истраживачких пројеката.⁶ Такав истраживачки став представља почетни импулс за уобличавање радне хипотезе да комуникација музејских стручњака може бити тумачена и у светлу својеврсног музејског етнографског фолклора, као што се, уосталом, и за друге професионалне групе може говорити да обављају фолклорну комуникацију (Antonijević 2023, 31–32).

Претходно наведена чињеница да се МЕ једноставно препознају на основу образовања, потом заједничког истраживачког, као и поља заштите културних добара, а напослетку и непосредног искуства у музејској делатности, говори у прилог постојања непрестане унутаргрупне комуникације. Постојање групе фактора, не само једног заједничког (Dundes 1980, 6–7), назначавача да МЕ треба прихватити у својству групе која неизоставно обавља размену информација и ставова. На основу такве размене обликована је и одржавана професионална интеркомуникација⁷ с другим етнологима у музејима Србије, као и интракомуникација у оквиру одељења које се баве носећом делатношћу у ЕМ. С обзиром на то да делатност кустоса у музејским институцијама има сврху заштите и очувања културног наслеђа друштвених заједница: од локалних, преко регионално обједињених, па све најшире у оквирима државе Србије; већ на први поглед се препознаје њена јавна улога и значај. Управо стога, и та комуникација може бити стављена под истраживачко светло, које у савременим условима препознаје разноврсне облике фолклорних активности.⁸ У том правцу посматрано, не-

⁵ Према важећем Статуту ЕМ у музеју се носећом делатношћу данас баве Одељење за проучавање етнографског културног наслеђа, Одељење за конзервацију и Одељење за документацију, дигитализацију и Библиотека. Протоком времена називи одељења су редефинисани, али, низ деценија је делокруг рада три носећа одељења у основи исти као и данас.

⁶ О институционалном и неформалном фолклорном деловању МЕ у ЕМ дискурзивно говори став Гавриловићеве, који је изречен давне 2007. године и говори о „... етнологији/антропологији (у музејима, па и ЕМ, М.С.), која би требало да реконструише управо ту обичну, наизглед безначајну свакодневицу која чини културу као тоталитет.“ (Gavrilović 2007, 80). Упркос таквој јасној визији и мисији, и до данас су остале многе „беле мрље“ у етнографској музеологији (Stojanović 2024, 171–193; Gavrilović 2009, 169).

⁷ У пољу истраживања и тумачења целокупне културе, народне, о коме говори Гавриловићева у референтно наведеном цитату из напомене 6.

⁸ “(p)ojam folk odnosi se na bilo koju grupu ljudi koji dele najmanje jedan zajednički faktor. Nije od važnosti šta je taj zajednički faktor – to može biti zajednička profesija, jezik ili religija, ono što je važno jeste da grupa koja je formirana iz bilo kog razloga ima određene tradicije koje smatra svojim.“ (Dundes 1980, 6–7 према Banić Grubišić 2023)

опходно је предочити како се радна хипотеза у основи ослања на ставове из новијих студија фолклора у оквиру којих је отворен простор за нове (мање, веће, велике ...) заједнице (Antonijević 2010, 9) са „одобрењем“ да и њихова комуникација може бити дискурзивно сагледавана као фолклорна:

„Antropologija smatra da folklor služi za sankcionisanje i potvrđivanje društvenih, ekonomskih, religijskih i političkih institucija, imajući ujedno važnu ulogu u socijalizaciji i prenošenju bitnih kulturnih koncepata. S druge strane, folklor ima psihološku i kompenzatorsku ulogu omogućavajući iskazivanje onih sadržaja koji bi se u direktnom obraćanju smatrali nepoželjnim i nepristojnim. Folklor, kratko rečeno, izražava pogled na svet neke lokalne zajednice, grupe ili šireg društva” (Antonijević 2023, 12).

Предмет разматрања

Препозната у уводном делу као својеврсна музејска каскада: делатност, институција, појединац,⁹ институционализација рада на заштити културног наслеђа у ЕМ показује како је етнографска музејска свакодневица интегрисана у сваки друштвени систем у коме делује. Време социјализма у коме је иницијално препознато постојање назнака о етнографском музејском фолклору, такву улогу и значај система и институција заштите културног наслеђа посматрао је као једну од полуга којом је одржаван пожељни, социјалистички систем вредности.¹⁰ У таквом окружењу, опет, етнографски музеји и збирке су током деценија били неприкосновени „сторителери“ (storyteller, енг. – креативно, едукативно причање прича) о традицији и народној култури, а ЕМ био неформални модел и образац по коме су остали музеји градили и следили путеве делатника тадашње етнографске музеологије (Gavrilović 2009, 32–38). Целокупна каскада,

⁹ У својим научним публикацијама насталим на основу дугогодишње, антрополозима већ уобичајене методологије посматрања са учествовањем као кустос у ЕМ, проф. Љиљана Гавриловић је опсежно и далековидо, између осталог, разматрала „своје“ протекло музејско време, као и деценије делатности пре тога у које је имала увид као кустос и потом музејски саветник, те начелник Одељења за документацију. Управо стога, резултати изложени најмање у „Култура у излогу: ка новој музеологији“ (Gavrilović 2007) и “О политикама, идентитетима и друге музејске приче“ (Gavrilović 2009) у значајном проценту ослањају се на њена инсајдерска истраживања и податке о делатности ЕМ.

¹⁰ Асоцијативно, о значају сваке музејске, па и етнографске делатности за сваки друштвени систем и његову идеологију, речито говори чињеница како је већ почетком окупације Србије током 2. светског рата био планиран и донекле реализован процес развоја и утемељавања система заштите културног наслеђа (Krivošević i Ristanović 2023, 1299–1302)

међутим, сагледавана је и према постигнутим резултатима и (махом пропуштеним) потребама и захтевима за реконструкцијом концепта, приступа и мисије која би водила ка непрестаном осавремењавању етнографске музејске делатности и етнографске музеологије. Таква двојност уједно говори о томе како сваку, па и музејску делатност, истину осмишљавају и реализују појединци и на основу њих обликоване професионалне групе које се њом баве.¹¹

Специфичности музејске етнологије/антропологије, која се, опет, може посматрати дисциплинарно, или као збир појединачних каријера (Ковачевић 2012, 19–32), отвара питање на који начин је карактером одређен лични, а не само научно/стручни допринос музејских етнолога,¹² утемељавао и, рекло би се, одржавао систем вредности етнографске музеологије и етнографске музејске делатности. А управо у том сусрету личног и професионалног појављују се назнаке за постојање фолклора МЕ, па комуникација и понашање на основу кога се разматра постојање музејског етнографског фолклора свакако укључује назначену каскаду: делатност, институција, појединац. Допринос свих „степеника“ каскаде, притом посматрано у окружењу социјалистичког друштвеног система и њему припадајућег система вредности, а потом и у време постсоцијализма, транзиције, и до данас, може се (про)цењивати на основу става да су институције заштите културног наслеђа биле једна од полуга којом је одржаван пожељни, а најпре функционални државно-друштвено-културни модел. Својеврсно фолклорни „поглед на свет“ етнографско-музејске заједнице у време социјализма, обликован је у друштвеном мизансцену у коме су постојали предуслови за непрестано обнављању инерцију етнографских представљања идеал(огиз) изоване, притом (већ умногоме) непостојеће народне културе (Ivanović Barišić 2021, 224; Gavrilović 2007, 66–73, 83–88, 96–112).¹³

¹¹ Употребивши фразу „лик и дело“ којом је током социјализма, у поднасловима најчешће, указивано на садржај одређених публикација о значајним личностима и њиховом општем доприносу, каскада представља искључиво „дело“ док је „лик“ оних који су га стварали остао по страни.

¹² У тексту се наводи музејски етнологи због чињенице како су генерације академски образоване на Катедри (потом Одељењу) за етнологију Филозофског факултета у Београду, док је процес антропологизације, који је довео до промена у основној дисциплини, започет током осамдесетих година 20. века (Ковачевић 2015, 13), а тек потом дефинитивно утемељен и у називу Одељења за етнологију/антропологију.

¹³ Растакање живог ткива народне културе у периоду по завршетку Другог светског рата и прокламовани, притом успешни процеси индустријализације и урбанизације, условили су друштвени комуникациони простор у који су неидеологизовани припадници традиционалних заједница „уграђени“ у (антрополош-

Говорећи о ширем окружењу оних који су одлучили да се баве музеализацијом, тумачењем и представљањем народне културе, управо кустосима, треба навести како је тадашња матична дисциплина (етнологија као наука) и за музеалце остајала у кљештима између нестанка и принудног мимикричног опстанка у новом друштвеном окружењу (Ковачевић 2015, 13–14). Реално стање галопирајућих друштвено-државно-културних промена одвојено је на тај начин – у музејском окружењу, од тадашње етнолошке дисциплине и њених етнографско-музејских делатника. Став научне заједнице (у домену друштвених и хуманистичких наука) и својеврсни одијум према етнологији, прочитан у дискурсу о статусу и садржају „... мање или више, симпатичн(е)а прич(е)а о ‘чарапама и чардацима’“ (Ковачевић 2015, 16), свакако је погодовао да се МЕ у једном од облика испољавања етнографско-музејске делатности учауре у своју проверену, непрекидно одржавану, предмето-центричну делатност. Истовремено, и наспрамно томе, свакако треба рећи и то како свеобухватан поглед на делатност ЕМ у социјализму, на основу кога се, између осталог, разматра постојање музејског фолклора, ни у ком случају не би требало да пориче или круцијално преиспитује неспорни допринос стручњака ЕМ током његовог стодвадесетогодишњег постојања (Матић 2021, 2024). Прегнуће и напори генерација етнолога музеалаца допринели су опусу на основу кога је током протеклих дванаест деценија музеј стекао и оправдао административни статус матичне, а неформално извршне музејске институције за етнографски материјал. Матична институција ЕМ, међутим, у сваком случају се (вољно или задесно) у одређеном комуникационом простору сопствене делатности прилагођавала новом, социјалистички обојеном времену, за које је већ назначено како је погодовало маргиналном статусу етнографске музејске делатности.

У дискурзивном светлу обухватања ширих оквира новог, социјалистичког система заштите културних добара, народна култура није предњачила¹⁴

ки говорећи) релације Ми – Они према матичном току социјалистичке заједнице. Говорећи о растакању традиционалних заједница најпре се говори о послератним наметима сељаштву да издаваја одређени проценат сезонског приноса за, фразом рекавши, опште добро и радништво као носиоце социјалистичког прогреса, потом о социјалистичком „добровољном“ задругарству и „препорукама да се не практикује званична и народна религиозност, а напослетку и променама целокупног система вредности које су стигле као последица претходно наведених друштвених процеса

¹⁴ Музејски статус народне културе требало би да укаже, између осталог, на разлике између прокламованог и реалног деловања, које су аргументоване једном од кључних идеолошких синтагми социјализма о томе како су револуцију изнели радници, сељаци и поштена интелигенција. При чему, свакако, као носиоца народне културе традиционалних заједница треба истаћи сељаштво и културу села.

иако се се већ непосредно по завршетку 2. светског рата приступало обнављању услед рата затворених музеја (Krivošejev i Ristanović 2022, 1406) и мреже завичајних институција (Benderač 2000; Krivošejev 2012).¹⁵ Питање улоге, значаја и, последично томе, утицаја етнографске музејске делатности на друштвено-културно окружење, (п)остало је опционално у кључу новог вредносног система, те условљено личним мотивима и способностима етнолога музејских стручњака да народну културу наметну као особеност завичајних заједница. Знајући како је првих послератних деценија читав државно-друштвени апарат био централизован, у прилог деловању целокупне етнографске музејске делатности у Србији назначен је управо рад ЕМ, који је представљао неинституционализоване, али, ауторитетом чврсто постављене смернице за остале учеснике у етнографско-музејској делатности. У својству матичног музеја ЕМ је пресудно утицао на најширу заједницу чије наслеђе је у регионалним особеностима заступао сваки посебан музеј комплексног типа (Hasanagić 1975, 5). Његове правце и дomete, опет, могуће је аргументовати мимикричном комуникацијом у сврху обликовања јавног дискурса о етнографској музејској делатности, каква се може препознати већ по насловима поставки из тог периода: „Вуков завичај“, „Сликари етнографи Сатмари, Арсеновић, Тителбах“, „Ћилимарство Србије“ и „Народна уметност Србије“ (Bjeladinović Jergić 2001, 14), а потом и сукцесивним сталним поставкама, почев од „Традиционална култура Србије“, преко „Народна уметност Југославије“, до „Народне ношње Југославије“ (Bjeladinović Jergić 2001, 15). Наслови и садржај поставки речито говоре о једној од „безбедних“ музејских ниша у којима је током неколико деценија ЕМ репродуковао већ много пута истраживане домene народне културе (Ковачевић 2015, 11–18), и то махом тумачењем етнографских записа и описа (Prošić Dvornić 2003, 386–387).¹⁶

¹⁵ У циљу пожељног, идеолошки обојеног модела деловања (Krivošejev i Ristanović 2022, 1406) и концепта друштвеног утицаја „Od novih muzeja očekivalo se da budu ‘moćni instrumenti vaspitača najširih narodnih masa’. Naglašeno je da lokalni muzeji treba da prikazuju ‘prirodu, povjest, sudjelovanje u NOB-i i izgradnju socijalizma svoga zavičaja’, te da u svojim stalnim postavkama imaju četiri odeljenja: priroda, istorija, NOB i socijalistička izgradnja“ (Krivošejev i Ristanović 2022, 1406).

¹⁶ У прилог ставу о „безбедној“ етнографској музејској ниши у оквиру које је деловао ЕМ треба навести анегдоту по којој је проф. Петар Влаховић, који је на Катедри за етнологију провео 42 године (1950–1992), у првим годинама своје послове обављао у партизанској униформи. Сведоци и преносиоци анегдоте су данас већ мртви, тако да се њена пуна веродостојност не може установити, но, у сваком случају сам наратив речито говори у прилог постојања мимикрије којом су тадашња етнологија, као и њена примењена грана, музејска етнографија, изборили свој опстанак.

Напоследку, треба рећи и то да, како су у питању „живи“ делатници у култури, претходне странице као и разматрања која следе, укључују анонимизовани приступ „истраживањима о истраживачима“ како би одржали етичке антрополошке критеријуме према интегритету посматраних (Whiteford and Troter II 2008, 98–103).

Музејски етнографски фолклор у социјализму

Радни став о постојању етнографског музејског фолклора сачињен је на основу неколико наизглед разнородних, а међутим у основи блиских поставки о томе чиме и како се „етнограф“,¹⁷ етнолог и антрополог музеалац бави током изградње своје каријере¹⁸ и њихове потоње интеграције у најшире друштвене оквире.¹⁹ На једној страни може се говорити о спрези личног и професионалног система вредности (Kovačević 2012, 19–34), а на другој, дискурзивно, о томе да свака заједница која обавља „културом условљен(е) експресивни(е) чин(ове)“ (Kovačević i Antonijević 2014, 55) успоставља „систем значајан за проучавање когнитивних и вредносних образаца неког друштва“ (Kovačević i Antonijević 2014, 56). На тај начин свака заједница, па и МЕ, може бити разматрана као својеврсни канал у коме делује као одушак за разрешавање одређених неспоразума, ситуација или могуће конфликтних стања (Dundes 1975, 15). У том правцу посматрано, а пре било каквих изражених ставова у разматрањима, треба назначити

¹⁷ МЕ се могу препознати у ставовима проф. Миленковића о „... утицај(у) ‘пакета’ који ‘оптерећује’ етнографа проблематизује се као његов лични хибрид (који ће потом утицати на истраживање, или ће у потпуности уобличити његов резултат), чиме се са релативистичких позиција класичан интерналистички рационализам значајно доводи у питање.“ (Milenković 2006, 168), при чему он свој став подвлачи постојањем антрополога као „приповедача митова“ (Richardson 1975, 517–533 према Milenković 2006) или потреби етнографа да пре сваког рада са испитаницима преиспитају своје личне предрасуде (LeCompte 1987, 43–52 према Milenković 2006). Наведени ставови Миленковића о (идеалном) етнографу дискурзивно назначавају прожимања личног, професионалног, као и „бочних“ утицаја из окружења на делатност МЕ, где се отвара простор за постојање музејског (етнографског) фолклора.

¹⁸ Уколико у разматрања о музејском фолклору укључимо фразу о „лику и делу“ научника/стручњака, о томе на који начин „лик“ учествује у „делу“ говори и Иван Ковачевић у чланку „О антрополозима или колико антропологија јесте збир интелектуалних каријера“ (Kovačević 2012, 19–34)

¹⁹ Практично усмерење на музеалце којима је разматрање посвећено, ни у ком случају не искључује истоветна питања о припадницима истраживачке и академско-педагошке етнологије/антропологије.

како је етнографија овог чланка, тачније „лик и дело“ на основу кога се разматра постојање музејског фолклора, обликована на основу вишедеценијског учешћа у, рекло би се, опет фолклорној размени у оквиру „еснафа“ некадашњих етнолога, данас етнолога/антрополога. Комуникација са бројним колегицима и колегама (и то не искључиво музеалцима, већ и свим онима из истраживачке и академско-педагошке етнологије/антропологије) одвијала се током учешћа на конференцијама, скуповима, саветовањима, као и свим осталим формалним и неформалним догађањима у музејима Србије, а напослетку и у ЕМ. Професионална размена ставова о пољу деловања етнолога, потом етнолога/антрополога, свакако је током бројних и разноврсних ситуација на поменутих окупљањима (п)достигла и другу, вишеслојну димензију анегдоталне, као и комуникације о целокупном животу и раду колега.

У светлу претходно назначеног, притом рефлексивно посматрано према маргиналном статусу етнологије и етнографско-музејске делатности током деценија социјализма, понашање које се дискурзивно сагледава као фолклорно, било је својеврсни израз дијалектичког, егзистенцијално-конформистичко-професионалног процесуирања услова и могућности у окружењу, окренутог ка испуњењу потреба за личним/групним, а у сваком случају друштвено пожељним статусом/има. Друге координате, опет, указују на понашање условљено најпре разрешавањем потреба у вези са личним или групним статусом, које је маргинама везано за потребе (опет личног или групног) професионалног, дисциплинарног напретка, те се и стога назива фолклорним. Знајући све претходно наведено, неопходно је увести неку врсту кроки профила учесника у музејском етнографском фолклору током периода социјализма. Друштвена стратификација из које су ушли у етнографску музејску делатност, а с обзиром на то да је мањи број стручњака приступио чланству Комунистичке партије Југославије (потом Савезу комуниста Југославије), а још мањи одлучио да буде политички активан, а не искључиво мимикрично учлањен,²⁰ указује на „неки други“ скуп мотива за горенаведено стандардизовано (условно речено, свакако) цвијићевско тумачење и представљање народне културе. Надаље, међу етнографским музејским стручњацима препознавали су се, на једној страни, припадници или наследници припадника претратних грађанских друштвених слојева,²¹

²⁰ Став о чланству у КПЈ и СКЈ, те политичкој активности кустоса ЕМ, изнела је проф. Љиљана Гавриловић (у пензији), која је од осамдесетих година 20. века до почетка новог миленијума била запослена у музеју.

²¹ Према анегдотама и наративима Рабија Хасанбеговић је, између осталих, била потомак мостарске беговске породице, Јасна Бјеладиновић (потом Бјеладиновић Јергић) потомак бокелске аристократије из Котора, а Душан Масловарић из добростојеће трговачке породице (пре 2.св.рата)

а на другој они који су својеврсну музејску нишу у култури препознали као могућност за пристојну егзистенцију без назначеног (за једнопартијски социјализам пожељног) политичког ангажмана. Њихова бројност из које су произашли одређени професионални профили као одраз личних система вредности, резултат су чињенице да је музеј био институција са далеко највећим бројем радних места за дипломиране етнологе.

У оквирима кроки профила за разматрање треће каскаде, индивидуалног учешћа у музејском фолклору, речити резултати се, на основу горе-наведеног предлошка из етнографија, тачније „лика и дела“, једноставно могу препознати у изложбеној делатности као неписаној, али, свеједно једној од уважаваних круна деловања једног музеалца. Изражавани и размењивани вредносно-стручни ставови, предочавани изложбени концепти и културне контекстуализације припадника МЕ групе, у начелу би требало да представљају неку врсту вршног канала путем кога су до циљних група у најширем друштвеном окружењу прослеђивани резултати етнографске музејске делатности.²² Према на тај начин обликованом критеријуму процене, у прве три послератне деценије жижна тачка изложбеног доприноса кустоса ЕМ били су резултати оних који су се бавили културом одевања и становања, а потом народном уметношћу и обичајном културом (Lazarević 1976, 33–46). До података првог реда, сведочења учесника у тадашњој етнографској музејској делатности, данас се из разумљивих разлога не може доћи, но, посредно се могу претпоставити углед, моћ и утицај тих аутора изложби, експозиционих концепција, као и остале, рекао бих, стручне опреме која изложбену делатност прати.²³ На другој страни, и далеко значајније за саму комуникацију, медијум изложбене делатности према циљним групама одражава(о је) према споља усмерене вредносно одређене садржаје који су претходно консензусом групе, већински, или

²² Институције заштите културног наслеђа представљају комуникациони канал „вештине музејских репрезентација“ путем кога се у основи обавља размена порука и вредносних ставова између музејских стручњака који јавно тумаче домене културе којима се баве, те циљних група посетилаца који поруке процесуирају у складу са сопственом културном решетком.

²³ Током неформалних интервјуа и разговора са музејском саветницом у ЕМ, Јеленом Теших Вулетих, од ње сам чуо за постојање синтагме „интелектуална кланица“ којом је најшира стручна музејска јавност у дугом временском периоду дефинисала стручну делатност ЕМ, а која је говорила о непрестаном преиспитивању, усаглашавању и мимоилажењима у ставовима кустоса у ЕМ. Афирмацију такве синтагме, било да је прихваћена као анегдота или стручно-еснафски „поглед споља“ на ЕМ и МЕ, образлажем чињеницом како је колегиница Вулетих више-струко и вишегенерацијски повезана са деловањем ЕМ у пољу целокупног система заштите културних добара.

чак у мањинском саставу припадника који паралелно, и уједно имају велику моћ одлучивања,²⁴ (били) означени као научно/стручно пуновредни за представљање етнографског културног наслеђа у (свакако дискурзивном) ауторском доприносу кустоса.²⁵

Следећи период у коме се могу препознати назнаке етнографског музејског фолклора у својству изражених ставова и резултата ЕМ, а путем прихваћених и реализованих поставки, јесу осамдесете године 20. века и улазак следећег „ешалона“ дипломираних етнолога у већем броју. Свакако је јасно да су преовлађујући ставови из дотадашњег етнографског музејског фолклора представљали матични ток коме су се одређени кустоси приклонили и по професионалном интересу и по збиркама за које су као руководиоци били задужени. Показало се, међутим, како се једна група младих стручњака/киња одлучила да у своју музејску делатност укључи тадашњу будућност академске дисциплине, тачније, да покуша да спроведе антропологизацију етнографске музејске делатности у њеним оквирима. Током осамдесетих и почетком деведесетих година у ЕМ су постављене, показало се, како „инцидентне“ по садржају и порукама, тако „акцидентне“ по не-постојању следбеника, изложбе које су у то време говориле о изванредно актуелним темама и/или авангардним приступима: „Костим и реквизити фудбалских навијача“ у коауторству Ивана Ковачевића и кустоса ЕМ Нине Сеферовић (Ковачевић 2011, 366–368), потом „Реални светови фантастике“ ауторке Љиљане Гавриловић (Gavrilović 1991) и „Реалност магије“ ауторке Софије Костић (Kostić 1994, а обе наведене ауторке

²⁴ У ауторефлексiji еснафа наводим став проф. Ковачевића: „Тај процес је довео до додатне примитивизације” етнологије, која се огледа у преференцији појединачног сеоског порекла за бављење етнологијом, чиме се како-тако систематско прикупљање грађе замењује писањем етнографије на основу примарног искуства. У томе су предњачили етнологи на положајима који су омогућавали усмеравање целокупне дисциплине. У том периоду сеоско порекло је било гарант успешног бављења етнологијом, а примарно искуство преточено у етнографију образац научног рада и стицања академских звања.“ (Ковачевић 2015, 14).

²⁵ У прилогу ставу о „примитивизацији“ Ковачевић наводи сведочења проф. Ђурђице Петровић (1927–2003) и научног саветника Душана Дрљаче (1932–2022): „Из усмених казивања етнолога Ђурђице Петровић и Душана Дрљаче који су и сами били жртве такве примитивизације. Усмено саопштење Душана Дрљаче дато је у дискусији на симпозијуму ‘Етнологија и антропологија: стање и перспективе’, одржаном 2005. године у Етнографском Институту САНУ“ (Ковачевић 2015, 14, напомена 3). Ставови проф. Ковачевића наводе се у оквиру разматрања теме у овом чланку преваходно стога што су етнологија као дисциплина и етнографска музејска делатност били у некој врсти симбиотичког деловања до процеса антропологизације током осамдесетих година 20. века (Ковачевић 2015, 18–20)

су тадашњи кустоси ЕМ).²⁶ Говорећи колоквијалним језиком да изузеци потврђују правило, показало се како су горенаведени пројекти представљали никада у потпуности прихваћене пробоје у представљању народне културе, а уједно чврстину и прокламовану толерантност на аберације у тадашњем/садашњем обрасцу етнографског музејског фолклора. У прилог таквом ставу треба навести као референтан други правац стручне комуникације, стручно/научно гласило ЕМ – Гласник Етнографског музеја током последње деценије 20. века и почетком новог миленијума, назначавајући став како су стручни чланци махом одражавали дотадашње „фолклорно изражавање“ по тематици и приступу како су феномени и културне контекстуализације обрађивани (Stojanović 2008, 241–247).

Савремено доба етнографског фолклора музеалаца

Деловање неформалне групе стручњака који су фолклорно изражавање непрестано одржавали током целокупног периода који се разматра, може се у једном смеру (по)сматрати као непрекидно, и то напросто због тога што је и деловање ЕМ непрестано (било) присутно у јавном дискурсу. На другој страни, последњи период у коме се могу препознати елементи музејског етнографског фолклора (какав је настао и постојао у време социјалистичког друштвеног уређења) условљен је неминовним протоком времена у коме су носиоци некадашњег матичног тока престали да буду утицајни због одласка у пензију или, на жалост, физичког нестанка. Систем вредности који је изражаван током досадашњих периода етнографским музејским фолклором данас је стога неумитно промењен. Разматрање нама блиског (и још увек музејски фолклорно живог), рецентног периода, препознат је у већ назначеној каскади друштвено окружење, институција, појединац. Прве деценије 21. века, а поготово значајна актуелизација током последњих година, друштвено су време у коме је ретрадиционализација изборила значајан простор за деловање. Насупрот социјализму током кога је музеализована народна култура дискурзивно одражавала (антрополозима добро познате) релације Ми – Они, у савремено доба су музејске етнографије постале средство за утемељавање носталгичног Ми у својству митологизованог порекла, корена, „културних висина“ и достигнућа у

²⁶ У том правцу посматрано, иако не у оквирима изложбене делатности, наводи се публикација кустоса ЕМ, Гордане Љубоје „Етнички хумор XX века у хумористичкој штампи Србије“, као још један од примера за отклон од матичног тока истраживања и изложбеног представљања народне културе у ЕМ (Љубоја 2001). Претпоставка је како је изненадна и прерана смрт колегиницу Љубоју спречила у реализацији изложбене поставке са тематиком из публикације.

својеврсном „златном добу“ током прве половине 20. века. На конкретном плану, то значи како се у новом друштвеном окружењу указао простор да култура одевања, становања и народна уметност у најширим асоцијацијама, могу поново постати лепо и подобно лице ЕМ. О новом руху старог (музејски фолклорног) приступа речито говори чињеница како је без знања Братиславе Владић-Крстић, ауторке средишње етаже тренутне сталне поставке „Народна култура Срба у 19. и 20. веку“, целокупан инвентар експоната измештен 2009. године (показало се, трајно) за потребе излагања у оквиру привременог пројекта „Зубун: колекција Етнографског музеја у Београду из 19. и прве половине 20. века“. У прилог томе треба рећи и то како су следеће повремене поставке на истој етажи сталне поставке (до данас) у основи следиле правце преференцијалног изложбеног тумачења културе из првих деценија по завршетку 2. светског рата, те су нпр. постављене „На крају и почетку – карневал“ (обичајна култура), „Из прошлости једне породице: Осијек – Петриња – Београд“ (култура становања и текстилна радиност), „Велики Рат и мали човек“ (историја, у поводу стогодишњице почетка 1. светског рата), „Мамааа, купи ми ...“ (колекција дечјих играчака).²⁷ Значај и повезница са музејским фолклором се, између осталог, препознаје у томе што је трајање привремених поставки било орочено на шест месеци најмање, али, неретко су остајале и у трајању до годину и више дана, што је у супротности са неписаном политиком ЕМ да повремене изложбе буду у трајању до три месеца.

Ретрадиционализација као друштвени феномен се у каскади, изузев горенаведених фолклорних изражавања, у ЕМ као институцији одразила у неколико смерова. Изузев за културу одевања већ вековно препознатог концепта „старо и лепо“, те неупитног удољевања интересу за обичајну културу, могу се препознати још два смера музејских контекстуализација. Први од њих била би актуелизација историјских догађања, о чему говоре већ поменуте „Велики Рат и мали човек“ (поводом почетка 1. св. рата) и, посредно и симболички снажно, „Из прошлости једне породице: Осијек – Петриња – Београд“ која говори о културној историји избегле српске породице током распада Југославије.²⁸ Други смер је, пак, био опредељен за, могло би се рећи, концептуализацију носталгије за грађанским слојевима друштва, а у облику изложбеног фолклорног изражавања у ЕМ, о

²⁷ Архива повремених поставки стручњака из ЕМ је постављена на сајту ЕМ (<https://etnografskimuzej.rs/arhiva-izlozbi/>)

²⁸ Међу поставкама које актуелизују историјске догађаје, иако хронолошки припада претходном периоду фолклорног међупростора, као неку врсту претече убрајам изложбу постављену током 1989. године у ЕМ, и посвећену шест векова од Косовске битке.

чему говори поставка „Поглед иза чипкане завесе“.²⁹ Сагледавано у укупном музејско-комуникационом простору од почетка друге половине 20. века, савремено изражавање представља својеврсно затварање пуног обима круга. Инверзијом праваца деловања етнографског музејског фолклора у окружењу два различита историјски-друштвено-државна система, резултати су у неку руку остали исти. Безбедан статус излагања старог, скупоценог и лепог, свакако у контексту егзотизације народне културе, постао је једно од идентитетских оруђе у новим деценијама. Ролеркостером етнографске музејске репрезентације, рецимо, народне ношње су од излагачког концепта вештих руку марљивих „радница на селу“ у социјализму, данас постале идентитетски камени међаши за „наш“ културни простор (прва етажа већ назначене тренутне сталне поставке у ЕМ).³⁰ Допринос појединца у оквиру назначене фолклорно-музејске каскаде препознаје се у савременом окружењу (опет) по својеврсно „ексцесним“ и/или концептуално напредним искорацима у представљању народне културе. Наспрамно до сада наведеним пројектима и поставкама које илуструју постојање матичног тока фолклорног изражавања треба напоменути упорне кораке који у различитом степену говоре о томе да се обрасци могу мењати. У том правцу посматрано, као примере наводим пројекте „Пластичне деведесете“ (Stojanović i Matić 2010; Pavličić 2011), „Култура исхране у Србији“ (Obradović 2015, 235–239; Živković 2015), „Назрни па се врни – То смо ми: народна занимања у Србији“ (Božić Marojević 2019, 119–120; Živković i dr. 2019), „Орнаментална баштина – двопређне чарапе Србије“ (Matić 2021a, 163–172; Živković 2020), „С обрамицом низ пут“ (Bulatović 2022, 207–218), као и друге поставке са, мање или више, препознатљивом променом образаца у представљању народне културе.

²⁹ У каналима комуникације ЕМ, као што је сајт музеја, не постоје трагови о концепту и етнографији изложбе (<https://www.politika.rs/scc/clanak/544092/Pogled-iza-cipkane-zavese-u-Etnografskom-muzeju>). О назнакама савременог музејског фолклора погледати чланак „Нова питања/читања у Етнографском музеју“ (Stojanović 2023)

³⁰ У овом случају треба напоменути да постоји дистинкција између неспорног чињеничног стања у народној култури одевања, која стоји наспрамно културној контекстуализацији ретрадиционализованог омеђавања „нашег“ културног простора у бившим југословенским републикама. У прилог томе да фолклорна изражавања у оквиру дисциплине нису ексклузивитет домаће музејске делатности наводим пример типологизације рала коју је спровео Братанић, а по којој се једноставно распознају не само привредне особености већ и етничка припадност оних који су се њом бавили.

Закључак

Улазак у истраживачки простор који до сада није отворан и уопште виђен као такав носи са собом бројне изазове. Први од њих је одговорност према преиспитивању професионалне делатности, те, следствено томе, квалитету резултата који из тих преиспитивања произилазе. Прихватајући, међутим, антрополошки приступ рада *са*, а не *о* људима (Ingold 2008, 83) одлучено је да анегдоте, сећања и лични пост-увиди и инсајдерска истраживања представљају довољан узорак за образлагање постојања својеврсног етнографског фолклора музеалаца. На другој страни, питање писаних етнографија о фолклору музеалаца, чији су извори у пригодним, статистичким или упоредним чланцима и освртима на делатност ЕМ, до сада је било означено искључиво „сувим“ подацима о резултатима, а који несумњиво нису у потпуности релевантни за увид у постојање својеврсно фолклорног изражавања. Оба изазова неминовно су укључила критички, а опет истраживачки приступ у оквиру кога је требало уочити, а не одредити се, схватити, те не вредновати унапред (Dražeta 2023, 40–41), те је тај трећи „изазов на изазове“ условио одређени дисбаланс у уводу и потоњем приступу теми, и то на основу етнографија о њој, а потом садржају и разматрањима о њима. Потреба да у закључна разматрања буде укључена ова својеврсна методологија настала је због чињенице како рефлексивне на музејску етнографију током социјализма, а поготово инерцију и њене одјеке до данашњице, очигледно представљају непрестани изазов за антропологе (Gavrilović 2007; Simić 2006, 305–318). Поглед усмерен искључиво ка резултатима музејске делатности, међутим, умногоме занемарује чињеницу како је она резултат деловања „живих људи“ у истој радној, стручној/научној, као и општедруштвеној средини. Професионална интеракција и дистрибуција личне и групне моћи у етнографској музејској делатности – посматрани притом као фолклорно изражавање – стога су у овом тренутку „улазак у хладну воду“. Топоси комуникације у којима се такво изражавање може препознати су разноврсни, почев од савремених одјека, преко непризнатог и неухватљивог наслеђа у социјализму, па све до гореразматраних матичних токова изложбених представљања народне културе, у којима је, опет, препознат утицај одређених, неформалних центара стручне моћи.³¹ Перпетуирање фолклора МЕ у ЕМ, притом, настављено је (дискурзивно посматрано, свакако) и до данашњих дана, о чему говори квалитативно и квалитативно сагледавана³² пројектована и реализована изложбена делатност.

³¹ Међу новим погледима који, дискурзивно свакако, отварају простор и за назначени музејски фолклор је чланак о трансферу западних и источних музеолошких концепција у Етнографски музеј у Београду током социјалистичког периода (Matić 2024, 155–170)

³² <https://etnografskimuzej.rs/izlozbe/>

Рефернце

- Antonijević, Dragana. 2010. *Ogledi iz antropologije i semiologije folklorā*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Antonijević, Dragana. 2023. *Antropologija folklorā*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu, Dosije studio.
- Banić Grubišić, Ana. 2023. *Internet mimovi između folklorā i popularne culture*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet Odeljenje za etnologiju i antropologiju. Dosije studio.
- Benderać, Ljiljana. 2000. *Muzeji Srbije*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Bjeladinović-Jergić, Jasna. 2001. „Etnografski muzej u Beogradu: 1901–2001“. U *Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu: 1901–2001*, uredila Jasna Bjeladinović-Jergić, 7–42. Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Božić Marojević, Milica. 2019. „Ko smo mi? O izložbi ‘Nazrni, pa se vrni’ Etnografskog muzeja u Beogradu“. *Glasnik Etnografskog muzeja* 83:119–120.
- Bulatović, Dragan. 2022. „Pogled za obramicom, niz put“. *Glasnik Etnografskog muzeja* 85: 207–218.
- Dražeta, Bogdan 2023. *Ogledi iz antropologije organizacije*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Dundes, Alan. 1980. “Who Are the Folk?” In *Interpreting Folklore by Alan Dundes*, 17–35. Bloomington: Indiana University Press,.
- Gavrilović, Ljiljana. 1991. *Realni svetovi fantastike* (katalog izložbe). Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Gavrilović, Ljiljana. 2007. *Kultura u izlogu: ka novoj muzeologiji*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Gavrilović, Ljiljana. 2009. *O politikama, identitetima i druge muzejske priče*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Hasanagić, Edib. 1975. „Muzeji Srbije danas“. *Bilten Zajednice muzeja Srbije* 5: 3–10.
- Ingold, Tom. 2008. „Anthropology is not Ethnography“. *Proceedings of the British Academy* 154: 69–92.
- Ivanović Barišić, Milina. 2021. „Socijalistički narativ i tradicionalna kultura“. U *Propaganda i javni narativi u socijalističkoj Jugoslaviji*, uredili Bojana Bogdanović, Kristijan Obšust, 219–248. Novi Sad: Arhiv Vojvodine – Beograd: Etnografski institut SANU.
- Kostić, Sofija. 1994. *Realnost magije* (katalog izložbe). Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Kovačević, Ivan. 2011. „Muzeji i modernizacija: dres, traktor i plastična lutka“. *Etnoantropološki problemi* 6 (2): 365–380. <https://doi.org/10.21301/EAP.v6i2.5>
- Kovačević, Ivan. 2012. „O antropolozima ili koliko antropologija jeste zbir intelektualnih karijera“. *Etnoantropološki problemi* 7 (1):19–34. <https://doi.org/10.21301/eap.v7i1.1>
- Kovačević, Ivan i Dragana Antonijević. 2014. *Traženje značenja: eseji iz antropologije i folkloristike*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kovačević, Ivan. 2015. *Istorija srpske antropologije*. Beograd: Univerzitet, Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju i Dosije studio.

- Krivošejev, Vladimir. 2012. *Muzeji, menadžment, turizam: ka savremenom muzeju, od teorije do prakse*. Valjevo – Beograd: Narodni muzej Valjevo, NIP obrazovni informatorij.
- Krivošejev, Vladimir, Rade Ristanović. 2022. „Prilog proučavanju razvoja muzejske delatnosti tokom Drugog svetskog rata u okupiranoj Srbiji“. *Etnoantropološki problemi* 17 (4): 1403–1430. <https://doi.org/10.21301/eap.v17i4.12>.
- Krivošejev, Vladimir, Rade Ristanović. 2023. „Damnatio memoriae srpske kulture: Zавод за чување старина владе Milana Nedića, preteča Republičkog zavoda za заштиту spomenika kulture“. *Etnoantropološki problemi* 18 (4): 1297–1317. <https://doi.org/10.21301/eap.v18i4.12>.
- Lazarević, Radmila. 1976. „Izložbe Etnografskog muzeja 1901–1976“. U *Etnografski muzej u Beogradu 1901–1976* (katalog izložbe), 25–46. Beograd: Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti i Etnografski muzej u Beogradu.
- LeCompte, M. D. 1987. „Bias in the Biography: Bias and Subjectivity in Ethnographic Research“. *Anthropology and Education Quarterly* 18 (2): 43–52.
- Ljuboja, Gordana. 2001. *Etnički humor XX veka u humorističkoj štampi Srbije*. Beograd: Etnografski muzej.
- Matić, Miloš. 2021. *Velika etnografija naroda*. Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Matić, Miloš. 2021a. „Izložba ‘Ornamentalna baština – dvopredne čarape Srbije’ Etnografski muzej u Beogradu, decembar 2020 – decembar 2021“. *Glasnik Etnografskog muzeja* 84: 163–172.
- Matić, Miloš. 2024. „Transfer zapadnih i istočnih muzeoloških koncepcija – Etnografski muzej u Beogradu u socijalističkom periodu“. U *Kulturni transfer Evropa–Srbija u socijalističkoj Jugoslaviji*, uredile Marina Simić i Ivana Pantelić, 155–170. Beograd: Dosije Studio. DOI: 10.46793/82057–99–4.155M.
- Milenković, Miloš. 2008. „O naučnom radu i našem univerzitetu (sto godina kasnije)“. *Glasnik Etnografskog muzeja* 72: 41–50.
- Milenković, Miloš. 2006. „Idealni etnograf“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 54: 161–172. <https://doi.org/10.2298/GEI0654161M>
- Obradović, Aleksandar. 2015. „Multimedijalna prezentacija fenomena kulture ishrane u Srbiji –kratak osvrt na izložbu Kultura ishrane u Srbiji“. *Glasnik Etnografskog muzeja* 79: 235–239.
- Prošić-Dvornić, Mirjana. 2003. „Pogovor“. U *Od pusta do zlatoveza*, Đurđica Petrović. Beograd: Etnološka biblioteka – SGC i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Pavličić, Jelena. 2011. „Plastične devedesete“. *Glasnik Etnografskog instituta* 59 (2): 242–244.
- Richardson, M. 1975. „Anthropologist – the Myth Teller“. *American Ethnologist* 2: 517–533.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1972. „Četiri varijacije na temu kultura poduzeća“. *Kulturni radnik* 25 (3): 121–151.
- Simić, Marina. 2006. „Displaying Nationality as Traditional Culture in the Belgrade Ethnographic Museum: Exploration of a Museum Modernity Practice“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 54: 305–318.

- Stojanović, Marko i Miloš Matić. 2010. *Plastične devedesete* (katalog izložbe). Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Stojanović, Marko. 2007. „Etnografska muzejska ekspozicija u funkciji komunikacionog procesa – primer stalne postavke Etnografskog muzeja u Beogradu“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 55 (1): 157–170.
- Stojanović, Marko. 2008. „Glasnik Etnografskog muzeja VS Glasnik Etnografskog instituta SANU – Paralelni svetovi etnologije tranzicije/tranzicije etnologije“. U *Slike kulture nekad i sad*, uredile Zorica Divac i Dragana Radojčić, 237–255. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Stojanović, Marko. 2023. „Nova pitanja/čitanja u Etnografskom muzeju“. *Folkloristika* 8 (1–2): 175–192. https://doi.org/10.18485/folk.2023.8.1_2.9
- Stojanović, Marko. 2024. „Izazovi etnografske muzejske reprezentacije preoblikovane narodne kulture u vreme socijalizma“. U *Kulturni transfer Evropa–Srbija u socijalističkoj Jugoslaviji*, uredile Marina Simić i Ivana Pantelić, 171–193. Beograd: Institut za evropske studije, Dosije studio. DOI:10.46793/82057–99–4.171S.
- Živković, Dušica. 2015. *Kultura ishrane u Srbiji* (katalog izložbe). Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Živković, Dušica, Miloš Matić, Marko Stojanović i Jelena Tešić-Vuletić. 2019. *To smo mi – narodna zanimanja u Srbiji: nazrni pa se vrni* (katalog izložbe). Beograd: Etnografski muzej.
- Živković, Dušica. 2020. *Ornamentalna baština – dvopredne čarape Srbije* (katalog izložbe). Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Whiteford, Linda M., Robert T. Trotter II. 2008. *Ethics for Anthropological Research and Practice*. London Grove, Illinois: Waveland.

Marko Stojanović

Ethnographic Museum, Belgrade
marko.stojanovic@etnografskimuzej.rs

*Museum (Ethnographic) Folklore vs
The Folklore of (Ethnologist) Museum Professionals*

In highly ideologized societies, such as socialist-era Serbia, every form of activity was officially declared as the result of the consensual free will of conscious participants. From a discursive perspective, ethnographic museum work also represented a kind of prism through which curators, experts, and institutional leadership set the tone and value framework for interpreting the folk culture of traditional communities. Looking back, this ideologically influenced system of professional selection, documentation, consideration, and subsequent representation within ethnographic museum practices can, from today's perspective, be viewed as a form of ethnographic museum folklore. This so-called museum (ethnographic) folklore emerged and was maintained within a small

yet, authoritative and informal social group of curators operating within the cultural heritage protection system. Recognizing the need for research into this phenomenon, as well as the initial hypothesis on the existence of such a form of folkloric activity, could be further considered within the broader context of motives, goals, and outcomes that characterized the processes of retraditionalization among various social groups during late socialism, the breakup of Yugoslavia, and the ongoing transition period.

Keywords: ethnographic museum work, museum ethnographic folklore, curators, socialist social system, transition

*Le folklore muséal (ethnographique) vs
folklore des (ethnologues) muséaux*

Dans des sociétés hautement idéologisées, dont la société serbe a fait partie à l'époque du régime socialiste, toute sorte d'activité était formellement proclamée le résultat du libre arbitre consensuel des participants conscients. L'activité muséale ethnographique représentait aussi un prisme particulier à travers lequel les conservateurs, les experts, ainsi que les dirigeants des institutions, donnaient le ton et fixaient les cadres axyologiques pour l'interprétation de la culture populaire des communautés traditionnelles. Aujourd'hui, avec un regard en arrière, un tel système idéologisé de triage professionnel, de documentation, de réflexion et de représentations ultérieures dans le cadre de l'activité muséale ethnographique, peut être analysé comme une sorte de folklore ethnographique muséal. Un tel folklore muséal (ethnographique) est né et a été maintenu dans le cadre d'un petit groupe, mais, en tout cas autoritaire, car il s'agit d'un groupe social informel des conservateurs de musée engagés dans le système de protection des biens culturels. La mise en exergue du besoin d'effectuer des recherches, ainsi que de prendre une position de travail initiale sur l'existence d'une telle activité folklorique, pourrait ensuite être débattue dans le champ plus large des motifs, des objectifs et des résultats qui ont marqué les processus de retraditionalisation des membres de nombreux groupes sociaux dans la période du socialisme tardif, du démantèlement de la Yougoslavie et de la transition actuelle.

Mots clés: activité muséale ethnographique, folklore muséal ethnographique, conservateurs, régime politique socialiste, transition

Primljeno / Received: 29.11.2024

Prihvaćeno / Accepted for publication: 10.03.2025